

OFFICIAL PRESS RELEASE

6 Ókatopa 2020

Tu'utu'uni ki he Fokotu'utu'u Ngāue Fakapa'anga

Na'e tali 'e he Poate 'a e kau Talēkita 'o e Pangikē Pule Fakafonua 'o Tonga' hili 'enau fakataha 'i he 'aho 30 'o Sepitema 2020, ke kei hoko atu pē 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue fakapa'anga lolotonga' 'a ia 'oku hā atu 'i lalo'. 'Oku fakataumu'a eni ke ngāue'aki 'a e hulu 'i he pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikē, ke nō atu ki he ngaahi sekitoa fakatupu' pea mo tokoni'i e 'ekonōmika 'a e fonua' mei he ngaahi uesia 'o e COVID-19.

- a. Ke hoko atu pē hono ta'etotongi 'a e tupu (interest) 'i he ngaahi 'akauni pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikē' (Exchange Settlement Account) 'oku fakahū 'i he Pangikē Pule' (zero interest rate policy).
- e. Ke 'oua 'e toe ma'ulalo hifo 'i he peseti 'e 80 'a e lahi e ngaahi nō 'oku tuku atu 'e he ngaahi pangikē 'o fakahoa ki he lahi 'o 'enau ngaahi fakahū pa'anga' (loans/deposit ratio).
- f. Ke tu'uma'u pē 'a e lahi 'o e pa'anga 'a e ngaahi pangikē fakakomēsiale', 'a ia 'oku tu'utu'uni fakalao ke tauhi 'i he Pangikē Pule' (Statutory Reserve Deposit) 'i he peseti 'e 10.
- h. Ke tauhi pē 'a e tu'unga 'o e hikihiki 'i he totongi 'o e ngaahi koloa' (inflation reference rate) ke 'oua na'a laka hake he peseti 'e 5.
- i. Muimui'i ofi 'a e lahi 'o e pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikē, pea holoki e peseti 'oku tu'utu'uni fakalao ke tauhi 'i he Pangikē Pule' (SRD) 'oka fiema'u.
- k. Vakai'i 'a e tu'unga 'oku 'i ai 'a e pa'anga tefito 'a e ngaahi pangikē ke fe'unga, pea liliu 'a e tu'utu'uni lolotonga' 'i ha taimi 'e fiema'u ai.
- l. Fakafaingofua'i 'a e ngaahi tu'utu'uni fekau'aki mo e fetongi pa'anga muli' 'i ha taimi 'e fiema'u ai.
- m. Hokohoko atu pē 'a e founa lolotonga ki hono fakatau 'a e ngaahi pōnite 'a e Pule'anga'.
- n. Tauhi 'a e fetu'utaki vāofi mo e ngaahi kautaha fakapa'anga' ke fakapapau'i 'oku nau 'i ha tu'unga mateuteu fe'unga.
- ng. Hoko atu pē hono faka'ata kitu'a 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue 'a e Pangikē Pule' 'aki hono fakahā atu 'i he ngaahi fanongonongo tuku atu ki he kakai 'o e fonua'.
- o. Muimui'i ofi 'a e ngaahi uesia 'o e mafola fakamāmani lahi 'a e COVID-19 'i he ngaahi ngāue fakapa'anga' telia ha ngaahi faka'ilonga 'o ha tu'ulaveangofua.
- p. Fakapapau'i 'oku hokohoko atu pē 'a e talangofua 'a e ngaahi pangikē mo e ngaahi kautaha fakapa'anga' 'oku 'ikai ko ha pangikē ki he ngaahi tu'utu'uni Fakapule'anga fekau'aki mo e COVID-19, pea 'i he taimi tatau 'oku kei fakahoko pe 'a e ngaahi ngāue fakapa'anga' ki he kakai 'o e fonua'.

Na'e lipooti 'e he Kōvana 'o e Pangikē Pule', Sione Ngongo Kioa, naé māmālie ange á e ngaahi ngāue faka'ekonōmika fakalotofonua' 'i he māhina Siulai 2020, koe'uhi' koe 'ikai fakahoko á e ngaahi katoanga fakatau angamaheni'. Tupu pea mei hono kaniseli 'o e Uike Heilala' mo e ngaahi katoanga Fakaali'ali Ngoue' naé holo aipē á e fiema'u fakatau koloa á e kakai'. 'I he vakai ki he sekitoa ngoue', vaotātāa mo e toutai', naé holo á e lahi ó e ngoue naé fakatau atu ki tuápule'anga' 'i he māhina ni, neongo óku kei māōlunga ange pē á e tu'unga ko' eni 'i hono fakahoa ki he Siulai ó e taú kuo ósi'. Óku mahino foki á e tokanga ange á e ngaahi ápi taautaha' kenau mateuteu fe'unga telia naá tō ha hongē 'i he fonua', áki enau kau atu ki he ngaahi polokalama tō ngoue' mo tō vesitapolo faka'api'. Óku lolotonga lele foki mo e ngaahi langa fakaakeake mei he ngaahi Saikolone' ó fakakakato ai hono langa ó ha ngaahi loki ako, ngaahi fale nofo'anga, mo e ngaahi ofisi ngāue é ni'hi, á ia é tokoni eni ki he sekitoa fakatupu koloa'. Naé ma'u foki mo ha ngaahi ngāue á e ngaahi kautaha hōtele é ni'hi ne ngaue'aki ki hono kolonitini 'o e kau folau mai', 'i he kamata ko ia hono fakafoki mai á hotau kainga ne tuku vaka' 'i muli', neongo óku 'ikai lahi fe'unga á e ngāue ko' eni ke ne feau á e uesia lahi óku lolotonga hoko ki he sekitoa Takimamata'. Naé hā mai á e kake 'i he lahi ó e ngaahi koniteina mo e me'alele ne lēsisita he māhina' á ia óku hā mei heni ha kake sí'i 'i he sekitoa fefakatau'aki', kā óku mahino pē óku 'ikai ke aú eni ki he tu'unga māōlunga na'e 'i ai 'i he taú ki muá'.

Na'e hiki 'a e tu'unga 'o e totongi koloa fakalūkufua' áki 'a e peseti 'e 0.5 'i Síulai, makatu'unga mei he hiki 'a e ngaahi totongi koloa hū mai mei muli', kae kei holo pe á e ngaahi totongi koloa fakalotofonua'. 'I he vakai ki he

lolotonga ó e taú ki Siulai 2020, naé holo e tuúnga ó e totongi koloa fakalūkufua áki 'a e peseti 'e 1.1 á'ia óku maólunga ange ia í he holo peseti 'e 1.4 'i he mahina kuoósi, kae maúlalo ange í he holo peseti 'e 0.5 'i Siulai 2019. Naé holo á e totongi ó e ngaahi koloa hū mai mei muli' 'o makatuúnga mei he holo á e totongi fakamāmāni lahi ó e lolo' mo e meákai'. Í he taimi tatau, naé holo á e totongi ó e ngaahi koloa fakalotofonua' makatuúnga mei he holo á e totongi úhila' mo e Kava Tonga'.

Í Siulai 2020, na'e toe tupu pē á e tu'unga 'o e pa'anga talifaki 'i muli' (foreign reserves) ki ha tuúnga māólunga foóu ko e \$555.9 miliona, á ia naé tupu áki á e \$12.1 miliona í he māhina', mo e \$63.0 miliona í he taú'. Na'e makatu'unga 'a e tupu ko' eni mei' he lahi ange á e talafi paánga taautaha mai mei muli' (remittances), mo e ngaahi tokoni fakapaánga mei hotau ngaahi hoa ngāue langa fakalakalaka'. Í he māhina ó Siulai 2020 naé tupu mālohi ai á e talafi paánga taautaha mai mei muli', ó fehangahangai ia mo e ngaahi fakafuofua é useia lahi é he COVID-19 á e lahi ó e paánga é maú mai mei he ngaahi kāinga nofo muli'. Ko e lahi taha ó e ngaahi talafi paánga taautaha ko' eni koe taumuá tokoni pē ki he ngaahi fiemaú fakapaánga fakaáho á e ngaahi famili', á ia óku tokoni lahi eni ki hono haofakií ákinautolu óku uesia tamaki í he hōloa á e ngaahi ngāue fakaékonōmika fakalotofuna'.

Óku kei malu pē 'a e fai fatongia 'a e ngaahi pangikē, 'o pou pou ki ai 'a e mālohi 'o 'enau pa'anga tefito', pehē ki he'enau ngaahi tupu' (profits). Na'e holo 'a e lahi 'o e ngaahi fakahū pa'anga' ne tuku atu' 'i hono fakahoa ki he lahi 'o e ngaahi nō (loans/deposit ratio), ki he peseti 'e 76.8 mei he peseti 'e 77.9 í he māhina' kuo ósi'. 'Oku hokohoko pē á e holo e fika ko' eni, neongo óku kei lahi pē á e hulu í he paánga ngaue á e ngaahi pangikē (excess liquidity), mo e paánga fakalūkufua á e fonua' (money supply). Í he taimi tatau, óku kei holo pē foki mo e ngaahi nō kuo tuku atu', koéuhi pē ko e holo á e fiemaú fakatau koloa á e kakai'. Ko e 'avalisi 'o e totongi tupu 'i he nō mo e fakahū pa'anga' (weighted average interest rate spread) naé holo fakatouósi 'i he māhina' 'aki 'a e poini peseti 'e 0.1, pea 'i he ta'u' 'aki 'a e poini peseti 'e 43.3 ki he peseti 'e 5.67. Na'e makatu'unga eni mei he holo fakataha pē 'a e totongi tupu 'i he ngaahi nō (lending rates) mo e totongi tupu í he ngaahi fakahū paánga' (deposit rates).

Fakatatau ki he ngaahi fakamatala fakamuimui taha óku fakahā atu 'i 'olunga', naé holoki ai é he Pangikē Pule' á e fakafuofua ki ha holo lahi á e tupu faka'ekonōmika 'a e fonua', ki ha holo óku síisí ange. Ka neongo ia, óku kei ámanaki pē é fakafiemālie pē 'a e tuúnga ó e pa'anga talifaki 'i muli' 'o lahi ange 'i he māhina' 'e 3 'o e koloa hū mai', pea kei ma'ulalo pē 'á e tu'unga 'o e totongi koloa fakalūkufua' i he peseti 'e 5. Ko e ngaahi pangikē 'oku kei malu pē mo 'enau ngaahi ngāue', pea kei hulu pē mo 'enau pa'anga ngāue'. 'Oku mātu'aki tokanga 'a e Pangikē Pule' ki hono muimui'í ofi 'a e ola 'o e ngaahi ngāue faka'ekonōmika' mo fakapa'anga', pea mateuteu ke liliu 'a e ngaahi fokotu'utu'u ngāue fakapa'anga lolotonga' 'o ka fiema'u ke pukepuke 'aki 'a e ma'uma'uluta fakalotofonua' mo fakatu'apule'anga', pea ke tokoni foki ki he tupu faka'ekonōmika fakalūkufua'.

Ki ha ngaahi fakamatala fakakiiki kātaki 'o fetu'utaki ki he:

Tafa'aki 'Ekonōmika

Telefoni: (676) 24 057

Fax: (676) 24201

Email: nrbt@reservebank.to